

У ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТІ КПРС І РАДІ МІНІСТРІВ СРСР

Про заходи дальшого поліпшення роботи середньої загальноосвітньої школи

Цими днями Центральний Комітет КПРС і Рада Міністрів СРСР розглянули питання дальшого поліпшення роботи середньої загальноосвітньої школи і прийняли відповідну постанову.

У постанові відзначається, що під керівництвом Комуністичної партії в нашій країні здійснено небачену за глибиною і розмахом культурну революцію. У розв'язанні цього великого завдання видатна роль належить радянській школі. Вперше в історії людства створено справді демократичну систему освіти, яка забезпечує громадянам реальну можливість здобути середню і вищу освіту. Всі народи Радянського Союзу мають школу рідною мовою, всюди запроваджено загальне обов'язкове восьмирічне навчання, зростає число молодих робітників і колгоспників, які вчаться без відриву від виробництва.

Разом з тим рівень навчальної і виховної роботи загальноосвітньої школи все ще не відповідає зрелим вимогам життя.

Міністерства освіти (народної освіти) союзних республік не вживають належних заходів по подоланню невідповідності, яка утворилась, навчальних планів і програм сучасному рівню наукових знань, по усуненню перевантаження школярів навчальними заняттями. Серйозні хиби мають місце у виховній роботі, а також у підготовці і підвищенні кваліфікації учителів та інших працівників освіти.

Найважливіша роль у розв'язанні завдань освіти і комуністичного виховання молоді повинна належати педагогічній науці. Однак науково-дослідні педагогічні заклади країни повільно розробляють вузлові, життєво важливі проблеми народної освіти. Величезний і різнобічний досвід, нагромаджений радянською школою, своєчасно не аналізується і глибоко не узагальнюється.

Потребує серйозного зміцнення навчально-матеріальна база шкіл. Тим часом кошти, які виділяються для цієї мети, в ряді республік, країв і областей своєчасно і повністю не освоюються.

Партійні, радянські, комсомольські і профспілкові організації все

З М І С Т

У	Стор.	Стор.
Центральному Комітеті КПРС і Раді Міністрів СРСР. Про заходи дальшого поліпшення роботи середньої загально-освітньої школи . . .	1	БЕСІДИ НА МЕТОДИЧНІ ТЕМИ <i>І. О. Синиця</i> — Краще раз почути . . .
ПИТАННЯ ФІЛОЛОГІЇ <i>В. М. Лесин</i> — Про літературну образність . . .	7	ТРИБУНА СЛОВЕСНИКА Програма з української мови для 4—8 класів
<i>П. П. Плющ</i> — Мистецтво слова	16	65 72
МЕТОДИКА ЛІТЕРАТУРИ <i>Т. Ф. Бугайко, Ф. Ф. Бугайко</i> — Проблемне вивчення літератури . . .	25	КОНСУЛЬТАЦІЯ <i>Плекаймо рідну мову!</i> <i>П. Й. Горецький</i> — Коло, близько чи біля?
<i>Є. І. Жицький</i> — Вимоги до письмових творів логічного типу	32	80
<i>В. М. Пригоровський</i> — Ознайомлення з літературною географією Чернігівщини	37	БІБЛІОГРАФІЯ <i>А. П. Коржупова</i> — Н. Й. Жук. Михайло Коцюбинський. Семінарії . . .
МЕТОДИКА МОВИ <i>П. І. Лисак</i> — Як застосувати програмоване опитування	41	82
<i>Н. М. Умрилова</i> — Вивчення іменника та прикметника у взаємозв'язку з попереднім і наступним матеріалом	44	<i>В. Я. Неділько</i> — І. Р. Семенчук. Вивчення майстерності письменника в школі
<i>Я. С. Шлаган</i> — Завдання до теми «Дієприкметник»	48	83
<i>М. Т. Доленко</i> — Єдиний мовний режим у позаурочний час	55	<i>С. П. Левченко</i> — Словарь современного русского литературного языка (1948—1965)
УЧИТЕЛЕВИ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ <i>О. М. Бандура, Н. Ф. Скрипниченко</i> — Робота з синонімами в 4 класі . . .	58	86
		ХРОНІКА <i>П. Т. Бондар</i> — Каменяра славить львівська земля
		<i>С. П. Пінчук</i> — Форум франкознавців. Зміст журналу «Українська мова і література в школі» за 1966 рік . . .

Головний редактор **П. Д. МИСНИК**

Редакційна колегія: **О. М. БЕЛЯЄВ, Т. Ф. БУГАЙКО, Ф. Т. ЖИЛКО, Н. Д. КОВАЛЕНКО, С. А. КРИЖАНІВСЬКИЙ, Т. І. ЛЯШЕНКО, О. Р. МАЗУРКЕВИЧ, А. П. МЕДУШЕВСЬКИЙ, М. В. ПАВЛОВИЧ** (заст. головного редактора).

І. І. ПІЛЬГУК, М. А. РУДЕНКО, Н. Т. РУДИК, І. О. СИНІЦЯ

Відповідальний секретар **В. Ф. АНІСОВ**

Журнал «Український язык и литература в школе»
(на українском языке)

Технічний редактор **О. О. Чала** Коректори **К. С. Безкровна, Л. М. Козловська**

Адреса редакції: Київ, 1, вул. Юрія Коцюбинського, 5, телефони: комутатор **Ж 9-80-71**, дод. 3-13, 3-21, 3-23.

БФ 06019. Підписано до друку 22.XI 1966 р. Фіз. арк. 6. Умовн. 8,4. Обл. виданн. 9,10. Формат паперу 70×108¹/₁₆. Тираж 41130. Зам. К-211.
Видавництво «Радянська школа»

Київська обласна друкарня, вул. Леніна, 19.

Хронологічний принцип добору матеріалу дає можливість простежити творчу еволюцію письменника, поступове формування його революційно-демократичного світогляду, знайомство з марксистською літературою. Тематика доповідей націлює на вивчення зв'язків письменника з суасниками, його участі в суспільно-політичному житті. Належна увага приділена художній майстерності М. Коцюбинського та особливостям мови.

Теми, подані у підрозділах «М. Коцюбинський і його сучасники» та «М. Коцюбинський і наша сучасність», мають узагальнюючий характер. Вони ніби підсумовують вивчення життя і творчості письменника, націлюють на чітке визначення його місця та ролі в літературному процесі кінця XIX — початку XX ст., на вивчення традицій М. Коцюбинського в радянській літературі. Цілком доречно і цікава тема «Образ М. Коцюбинського в українській радянській художній літературі». Тут маємо чимало поетичних та прозових творів, присвячених М. Коцюбинському. Аналіз біографічних художніх творів про письменника дасть велику користь і студентам, і учням, і вчителям; читач знайде для себе чимало нового, цікавого з життя письменника, ширше ознайомиться з радянською літературою і ставленням наших сучасників до неперевершеного майстра художнього слова.

Багато важить і те, що, складаючи тематику доповідей, авторка врахувала й потреби школи. Жоден програмний твір не лишився поза її увагою; крім того, окремо висвітлюється спеціальна тема «Вивчення творчості М. Коцюбинського в школі». І це зрозуміло, бо філологічні факультети, де проводяться спецсеінари, готують кадри вчителів.

Заключна частина книги — висловлювання радянських письменників про М. Коцюбинського та його твори — це переважно виписки з книги вражень Чернігівського літературно-меморіального музею М. Коцюбинського та уривки із статей радянських письменників. Її можна було значно поширити, хоч і те, що є в книзі, становить надзвичайно цінний матеріал.

Неабияк науково-методична вартість семінарію за творчістю М. Коцюбинського полягає у глибокому знанні авторкою матеріалу, чіткому розумінні і популярному висвітленні поставленого нею завдання.

Перші семінарії за творчістю українських письменників — добре починання. Можна лише пожалкувати, що цінний посібник вийшов таким мізерним тиражем (4300 примірників). Його не зможуть придбати не тільки всі студенти та вчителі, а навіть усі шкільні бібліотеки. Бажано, щоб такі семінарії були видані за творчістю усіх українських письменників, що вивчаються в школі.

А. П. КОРЖУПОВА
(Вінниця)

І. Р. Семенчук. Вивчення майстерності письменника в школі

Вид-во «Радянська школа», К., 1966

Неодноразово йшлося про те, що література серед інших шкільних предметів має чи не найбільший вплив на формування особистості учнів. І сила цього впливу полягає в образності, емоційності твору. Якщо письменник малює живі образи, створює правдиві ситуації, викликає своїм твором роздуми про найважливіші питання буття, то книга стає не тільки другом людини, а й дороговказом у житті.

Тим часом нерідко трапляється, що учні віддають перевагу поверховим книжкам перед справжньою, великою літературою. Чому? В основному це буває тому, що в школі їм не прищепили розуміння майстерності письменника.

Питання художньої майстерності письменника є не тільки одним з найважливіших, а мабуть, і одним з найскладніших у роботі педагога. Треба сказати, що допомога, яку дістають учителі літератури в цьому питанні від учених-методистів, періодичної педагогічної преси та українських видавництв, ще недостатня.

Правда, у численних виданнях, присвячених вивченню творчості окремого письменника в школі, проблеми майстерності так чи інакше зачіпаються. Та цього замало. Можна відзначити хіба що працю М. О. Костенка «Художня майстерність М. М. Коцюбинського». Написана на високому науковому рівні, вона була добре зустрінута як літературною критикою, так і вчителями-словесниками.

Щойно у видавництві «Радянська школа» вийшла книга І. Р. Семенчука «Вивчення майстерності письменника в школі» (за творчістю А. Головка, М. Стельмаха та О. Гончара). Вона є помітним досягненням у галузі методики української літератури.

І. Семенчук розглядає питання вивчення майстерності письменника, виходячи з конкретних умов: з особливостей усієї творчості, і передусім тих творів, що вивчаються за програмою, та з того педагогічного, виховного завдання, що має виконати учитель під час роботи над художнім твором.

У розділі «Вивчення художньої майстерності Андрія Головка в 10 класі» основну увагу приділено питанням творення образу Давида Мотузки та вивчення мови і стилю роману «Бур'ян».

Правда, на початку першого розділу в підзаголовку стоїть ще й такий пункт: «Принципи аналізу художнього твору». Та тут, крім кількох (цілком правильних, але не нових і надто загальних) думок, саме про принципи аналізу нічого і не сказано. А жаль. Адже вчитель чекає від подібної книги не лише вказівки, як працювати над творчістю конкретного письменника, а й поради про організацію роботи над вивченням художньої майстерності письменника взагалі.

Зробивши докладний огляд та аналіз методичних рекомендацій щодо планування цієї теми у працях інших авторів, І. Семенчук пропонує свій варіант планування. З його планом загалом можна погодитись, хоч хибною, на наш погляд, є порада вже на другому уроці (тобто до вивчення системи образів!) формулювати ідею роману. Такий порядок вивчення твору неминуче призведе до схематизму, до умоглядних висновків. Адже ідея твору втілюється в образах, і тільки спостерігаючи, як діють, мислять, борються, живуть герої твору, можна розкрити задум автора, що він стверджує і що — заперечує.

Аналіз засобів і прийомів творення образу, композиційних особливостей, мовного багатства роману «Бур'ян» підпорядковано автором розкриттю ідейного змісту твору. Пильне око дослідника помітило, як у, на перший погляд, дрібних, ніби другорядних рисах заховане те визначальне, що є головним у характерах героїв, як кожна, ніби незначна, «цеглинка» у довершеній будівлі твору є необхідною, обов'язковою. Такими тонкими художніми штрихами змальовано образ комуніста Давида Мотузки, з одного боку, і запеклого ворога, куркульського поплічника Корнія Матюхи, з другого. Особливо вдало розглядає автор прийоми створення образу Давида Мотузки. Він скрупульозно простежує, як поступово, за допомогою ніби незначних, неістотних художніх деталей вимальовується образ головного героя роману, як гранично точні риси у зображенні зовнішності й поведінки персонажа допомагають розкрити багатство його внутрішнього світу.

Цінним в аналізі художньої майстерності А. Головка є й те, що І. Семенчук розглядає її в тісній єдності з усім літературним процесом. У книзі показано, як Головка сприйняв і творчо розвинув традиції української класики, зокрема М. Коцюбинського і В. Стефаніка, визначальні риси творчості яких — гуманізм, психологізм, глибока увага до внутрішнього життя людини праці, пошана та любов до неї — знайшли свій дальший розвиток у творчості видатного українського прозаїка. Учитель, особливо молодий, з великою користю ознайомиться також з розділом про творчу майстерність А. Головка.

Щоправда, треба закинути авторові посібника дещо схематичне, неглибоке висвітлення методів, форм та прийомів роботи над вивченням майстерності письменника в школі. Так, він добре почав, порадивши ґрунтовно розглянути планування теми, в кінці розділу рекомендує цікаве домашнє завдання — дати (за рядами) відповідь на контрольні запитання, що стосуються розкриття майстерності письменника. Вдало

дібрані запитання примусять учнів подумати. Справді, без глибокого засвоєння вивченого матеріалу неможливо відповісти на такі, наприклад, запитання, як «Композиційна роль внутрішніх монологів та діалогів і невласне-прямої мови в розкритті образів Давида Мотузки і Корнія Матюхи», «Чим відрізняється мовна характеристика Давида Мотузки від мовної індивідуалізації Корнія Матюхи?» тощо (стор. 54). Є, правда, й інші, менш вдалі запитання, але автор не нав'язує їх учителеві, а пропонує менш складні (або більш вдало сформульовані). Це, звичайно, добре. Але хотілося, щоб така увага до роботи над твором у школі, як до процесу саме педагогічного, проймала весь розділ.

Щодо цього більше відповідає вимогам школи розділ про Михайла Стельмаха. Тут уже І. Семенчук увесь час пам'ятає, що йдеться не просто про аналіз художньої майстерності письменника, а про аналіз саме в школі. Тому його методичні поради цілком слухні й дуже цікаві.

Так, автор рекомендує замість викладу біографічних відомостей про Стельмаха стисло проаналізувати повість «Гуси-лебеді летять». Радить використати таку форму роботи, як учнівські реферати про творчість Стельмаха. Розповідає про цікавий досвід звернення до анкет, що допомагають десятикласникам глибше усвідомити ідейно-естетичний зміст роману «Правда і кривда». Подаються в посібнику й такі форми роботи, як диспут, проведення письмового твору, використання на уроці діафільму тощо.

У підрозділах «Особливості стилю М. Стельмаха» та «Засоби змалювання образу Марка Безсмертного» І. Семенчук з тонким естетичним смаком і тактом «зазирає» до художньої майстерні письменника, уважно розглядає його поетичний арсенал.

Щоб глибше й переконливіше розкрити тему свого дослідження, він, як і в попередніх розділах, звертається до творчого досвіду О. Гончара, О. Довженка та інших письменників.

В останньому розділі рецензованої книги йдеться про види роботи над художньою формою твору (на матеріалі новел Олесь Гончара).

Щоб не повторюватись, скажемо, що аналіз художньої майстерності новел «Весна за Моравою», «Соняшники» та «Модри камень» (саме їм приділено найбільше уваги) зроблений на високому науковому рівні. Дуже добре, що автор не обмежується видами роботи над новелами тільки на уроці, а використовує також такі форми ознайомлення з твором, як позакласне читання та заняття в літературному гуртку.

Щоправда, не з усіма його рекомендаціями можна беззастережно погодитись. Так, не можна, мабуть, присвячувати перший урок (один із трьох) у 7 класі загальній бесіді про Гончара, не сказавши нічого про новелу «Соняшники», яка там вивчається за програмою (стор. 149—150). Надто побіжно говориться про вивчення художньої майстерності на заняттях літературного гуртка. Цей розділ (власне, підрозділ) доцільно було значно поширити.

Праця І. Семенчука «Вивчення майстерності письменника в школі» є цінним посібником для вчителя літератури. Автор дав чудові зразки конкретного літературознавчого аналізу, справді творчого підходу до вивчення майстерності письменника.

Книга була б набагато кращою, якби в ній глибше розроблялись загальні принципи аналізу художнього твору, насамперед майстерності письменника. Адже механічно переносити прийоми аналізу поетичного стилю одного письменника під час роботи над творчістю іншого ніяк не можна. Отож, було б корисно більше спинитись на тих загальних питаннях, з якими доводиться мати справу вчителю під час аналізу будь-якого твору. Самостійно справитись з такою роботою зуміє, звичайно, не кожен учитель. А без цього домогтись глибини розкриття ідейно-художнього змісту твору неможливо.

Будемо сподіватись, що при перевиданні книги це буде враховано.

В. Я. НЕДІЛЬКО